

SETA

İRAN'DA DEĞİŞİM SİYASETİ

HATEMİ DÖNEMİNDE
REFORM MÜCADELESİ

MUSTAFA CANER

İRAN'DA
DEĞİŞİM SİYASETİ
HATEMİ DÖNEMİNDE
REFORM MÜCADELESİ

**İRAN'DA
DEĞİŞİM SİYASETİ
HATEMİ DÖNEMİNDE
REFORM MÜCADELESİ**

MUSTAFA CANER

SETA

Mustafa Caner

2010'da Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun olmuştur. Aynı üniversitenin Siyaset ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı'nda başladığı yüksek lisansını 2013'te tamamlamıştır. 2023'te Sakarya Üniversitesi'nden Ortadoğu Çalışmaları alanında doktora derecesini almıştır. 2012'den bu yana Sakarya Üniversitesi bünyesinde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. 2014'ten beri çalışmalarına aynı üniversitenin Ortadoğu Enstitüsü (ORMER) çatısı altında devam etmektedir. Çalışma alanları arasında bilhassa İran siyaseti ve sosyolojisi, Ortadoğu siyaseti ve Türkiye-Ortadoğu ülkeleri ilişkileri yer almaktadır.

SETA Kitapları 102

ISBN: 978-625-8322-90-3

© 2023 SET Vakfı İktisadi İşletmesi

1. Baskı: Ağustos 2023, İstanbul

Bu yayının tüm hakları Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları (SETA) Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Düzeltili: Berrin Çalışkan, İlayda Zeynep Bülbül, Mustafa Said İşeri

Kapak: Erkan Söğüt

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org

İÇİNDEKİLER

TAKDİM	7
GİRİŞ	9

BİRİNCİ BÖLÜM TEORİK ÇERÇEVE

ELİT TEORİSİ	23
İSLAM CUMHURİYETİ'NİN ELİTİST KURUMSAL KONFIGÜRASYONU	39
ELİTLER AĞI VE AİLELER	61

İKİNCİ BÖLÜM DEVİRİM SONRASI İRAN SİYASETİNİN GELİŞİMİ VE REFORM HAREKETİNİN DOĞUŞU

HİZİPSEL MÜCADELELER: SAĞ VE SOLUN ORTAYA ÇIKIŞI	71
REFORMİZMİ DOĞURAN KOŞULLAR: İRAN SİYASETİNDE TARİHSEL KIRILMA NOKTALARI	84
1997 SEÇİMLERİ VE HATEMİ'NİN ZAFERİ	99

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM REFORM HAREKETİNİN YÜKSELİŞİ

REFORMİSTLERİN YENİ SİYASİ SÖYLEMİ	119
DEMOKRATİK MÜCADELE VE KURUMSAL REFORM ÇABASI	132
REFORMİST DIŞ POLİTİKA: YENİ SÖYLEM VE GELİŞMELER	152
REFORM HAREKETİNİN İTİCİ GÜCÜ: ÖĞRENCİ HAREKETLERİ	171

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM REFORM HAREKETİNİN ÇÖKÜŞÜ

MUHAFAZAKAR SALDIRI VE HATEMİ'NİN YENİLGİSİ	183
REFORMİZMİN BAŞARISIZLIĞININ SEBEPLERİ VE REFORMİSTLERİN HAYAL KIRIKLIĞI	212

SONUÇ	216
-------	-----

TAKDİM

Siyasetin belirlenmesinde toplumun mu elitlerin mi baskın rolü olduğu tartışmasını Machiavelli ile Marx karşılaştırmasına kadar götürebiliriz. Machiavelli, siyasal kararların toplumları biçimlendirdiğini iddia ederken Marx da tam tersine toplumsal olanın üst yapı kurumu olarak siyaseti ve kültürü belirlediğini söyleyebilirdi. Dahası “Siyaseti, yapısal bir analizin devamı olarak mı okuyacağız yoksa siyasi aktörlerin ve karizmatik liderlerin kararları çerçevesinde mi analiz edeceğiz?” sorusu da metodolojinin ana meselelerinden biri olarak durmaktadır. Dr. Mustafa Caner’in tez olarak kaleme aldığı bu kitabın ana tartışma aksı da yapı-aktör arasındaki ikileme dayanmaktadır. Fakat Dr. Caner, yapı-aktör arasında tek taraftan bakmaktansa iki farklı analiz çerçevesini de kullanarak İran’daki reform hareketinin hem yapısal sorunlarını ele almış hem de bu hareketi bir elit içi çatışma olarak tanımlayarak aktörlerin reform hareketi üzerindeki etkilerini analiz etmiştir.

Uluslararası ilişkiler literatürünün en önemli zafiyetlerinden biri devletler arası politik ilişkilerin arkasındaki toplumsal, kültürel ya da ekonomik olanı diğer alanların uzmanlarına bırakmasıdır. Amerikan sosyal bilimlerinin uzmanlıklar bağlamında parçalanışının bir sonucu olarak ortaya çıkan uluslararası ilişkiler alanı ele aldığı konuların arka planlarından ziyade görünen ilişkiler yüzünü analiz etmeye daha yatkındır. Teorik altyapısı güçlü olmayan stratejik bakışlar ilişkilerin gidişatını anlama konusunda yeterli olurken olayların nedenlerini anlamlandırma konusunda ise yetersiz kalabilmektedir. Dr. Caner’in kitabı ise tipik uluslararası ilişkiler literatürünün ötesine geçerek İran siyasetini hem yapısal hem de aktörsel bir analize tutmaktadır. İran siyasetinin yapısının sadece elitler arası bir mücadeleye izin verdiğinin belirtilmesi ise reform hareketini bir halk hareketi olarak romantize edenleri hayal kırıklığına uğratmaktadır.

Dr. Caner, akademik kariyerine Sakarya Üniversitesi’nin Ortadoğu konusunda aldığı inisiyatif çerçevesinde dahil olmuştu. İngilizcesi iyi olsa da Farsça da öğrenmesi istendiğinin sınava girdiği dönemde biliyordu. Üzerine çalışılan ülkelerin

dillerini de öğrenmeleri istenen ve çalıştıkları konularda yerel kaynakları da kullanmaları beklenen bir akademisyen kuşağın ilk ve başarılı temsilcilerinden biridir. Akademik kariyerinin başlangıcında lisanstan getirdiği güçlü teorik altyapıya sahipti. Daha sonra geliştirdiği dil ve teorik yetenekleriyle İran çalışmaları literatürüne içeriden bir bakışla katkı sunmuştur. İran iç siyasetinin yapısal sorunlarını analiz ederek konusuna derinlik kazandırmıştır. Bu kitabında bir elit hareketi olarak reformistlerin ne istediğini ve neden başarılı olamadıklarını otoriter devlet ile toplumsal hareketler karşılaştırmasını aşarak cevaplandırmaktadır.

Kitapta bir taraftan İran devletinin anayasal konstrüksiyonunun kısıtlarını ortaya koyarken diğer taraftan demokratik bir velayet-i fakih kurumunun inşası, hukuk devletinin geliştirilmesi, siyasal katılımın demokratik olarak alınan kararlarda anlamlı bir karşılığının olması ve sivil toplumun devlet karşısında güçlendirilmesi gibi konularda üretilen reformist yeni bir siyasal söylemin başarısızlığını analiz etmektedir. Meseleyi uygarlıklar arası diyalog ve başta ABD ve Körfez ülkeleriyle olmak üzere dış politikada normalleşme çerçevesinin dışına taşımaktadır.

Kitap, İran-İrak Savaşı'nın sonrasında güvenlikçi politikaların yumuşamasıyla oluşan demokratik siyasal havada muhafazakar elitlerin bölünmesi ve Rafsanjani'nin pragmatik hamleleriyle güçlenen reformistlerin nasıl bir elitist çatlaktan doğduklarını aktörsel olarak titiz ve detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Diğer taraftan aynı elitist grubun toparlanan muhafazakar elitler tarafından kurumsal olarak nasıl sıkıştırıldığını, tutuklamalar, baskılar ve şiddet eylemlerinin günah keçileri olarak nasıl işlevsiz hale getirildiğini dahası muhafazakarların siyasi hamleleri karşısında cesaretini yitiren reformistlerin arkalarındaki toplumsal desteğe rağmen elit içi bir uzlaşmayla nasıl geri çekildiğini de ayrıntılarıyla açıklamaktadır. Dr. Caner'in bu eseri İran siyasetine içeriden bakmak isteyenler için önemli bir rehber niteliğini haizdir.

Prof. Dr. Bünyamin Bezci
Sakarya, Haziran 2023

GİRİŞ

1979 İran İslam Devrimi o güne dek benzeri görülmemiş bir devrimdi. Theda Skocpol'ün deyiimiyle bu bir “toplumsal devrim” olarak isimlendirilebilir. Skocpol'e göre bir devrimin toplumsal devrim sayılabilmesi için devlet yapısını, egemen ideolojiyi ve toplumdaki sınıfsal yapıyı dönüştürmesi; itici gücünü toplumun alt tabakalarından, ezilmişlerinden alarak gelen “sınıf temelli” bir hareket olması gerekmektedir.¹ Gerçekten de İran Devrimi, Şah'ın gittiği ve yerine Humeyni'nin iktidar koltuğuna oturduğu bir siyasal dönüşümden çok daha fazlasıdır. Siyasal sistem, örneğine yalnızca İran'da değil dünyada rastlanmayan bir şekilde dönüşmüştür. Toplum peyderpey yepyeni bir ideolojik formasyon sürecine tabi tutulmuş, okunan kitaplardan dinlenen müziklere, üniversite müfredatından giyilen kıyafetlere kadar total(iter) bir transformasyona uğramıştır. Bu haliyle İran İslam Devrimi'ni Sovyet ya da Çin devrimleriyle mukayese etmek mümkün olsa da söz konusu devrimlerin modernist ve ilerlemeci karakteri, İran Devrimi'nin moderniteye karşı reaksiyoner karakteri ve sonrasında kurulan teokratik kurumlar ile kıyaslandığında temel bir ayrılık dikkati çekmektedir. İran Devrimi, Skocpol'ün 1982'de yaptığı değerlendirmeden sonraki yıllar içerisinde “sosyal devrim” kavramının hakkını verecek açılımlar sergilemiştir.

Devrimin ilk yıllarındaki radikal atmosfer, siyasal ve toplumsal dönüşüm sürecinin hızını ve aciliyetini tayin ederken tüm dünyaya İran'da fundamentalist bir yapı kurulduğu, “ne Doğu ne Batı” şiarı uyarınca dünyadan kopulduğu ve bir tür “İran istisnacılığı”nın ortaya çıktığı mesajını vermiştir. İran uzun bir süre dünya gündemini meşgul etmiş, içerideki siyasal dönüşüm kadar “rehineler krizi”, İran-Irak Savaşı ve Salman Rüşdi'ye ölüm fetvası gibi konular sebebiyle Tahran yönetiminin dış politikası ve dünyadaki imajı da konuşulmuştur.

¹ Theda Skocpol, “Rentier State and Shi'a Islam in the Iranian Revolution”, *Theory and Society*, Cilt: 11, Sayı: 3, (1982), s. 265.

İç ve dış siyasetteki yeniden yapılanma, siyasal kurumsallaşmayı eklektik bir yapıya mahkum etmiştir. Meclis ve başbakanlık gibi pek çok modern kurum varlığını devam ettirirken yeni ihdas edilen teokratik kurumlar ile aralarındaki uyumsuzluğun çözüm çabaları 1980'ler boyunca İran siyasetine rengini vermiştir. İran siyaseti halen söz konusu çelişkileri yaşasa da hizipler arası mücadelede bir tarafın aşırı baskın oluşu çelişkileri yönetilebilir kılmaktadır.

Devrimden sonraki yıllar boyunca İran özellikle Cumhurbaşkanlığı bazında iktidar değişikliğinin yaşandığı her dönem farklı bir siyasal atmosferin tesiri altında kalmıştır. Bu durumda elbette küresel gelişmeler yadsınamaz bir paya sahiptir ancak yine de asıl itici güç İran içerisindeki iktidar mücadeleleridir. Bu mücadeleler sonrasında ortaya çıkan siyasal dönüşüm ülkenin iç ve dış politikalarında belirleyici olmuştur. Bu doğrultuda Humeyni döneminde devrimin kurumsallaşması, ideolojik katılık ve total bir transformasyon dikkati çekmiş, Humeyni'nin ardından ise İran siyaseti farklı yönere doğru akmıştır. Rafsancani dönemi bir yumuşama dönemi olarak yorumlanırken Hatemi dönemi ise reform dönemi olarak adlandırılmıştır.

Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı, İran'da reform rüzgarlarının estiği yorumlarıyla birlikte köklü değişim beklentilerini gündeme getirmiştir. Ancak sekiz yıllık süreç boyunca yaşananlar ve ortaya çıkan sonuç, İran siyasetine dair kafa karışıklığını artırmanın yanında devrim, reform ve değişim gibi konseptlerin ülke siyaseti bağlamında oldukça karmaşık anlamlara sahip olduklarını göstermiştir. O dönemde yaşananları akademik bir çerçevede anlamlı hale getirmek, söz konusu kafa karışıklığını gidermenin yanında İran siyasetinin şekillenme tarzını doğru okuyabilmek ve gelecekte yaşanabilecek gelişmeleri öngörebilmek adına önemlidir.

Reform hareketi hem ortaya çıkışı hem de sonuçları itibarıyla İran siyasi tarihinin üzeri atlanamayacak bir bileşenini oluşturur. Reform aslında bir sistemin iyi işleyebilmesi için var olan arzuların giderilmesi çabasıdır. Ancak İran reform hareketi bu basit tespitin çok ötesinde iddialarla gündeme gelmiştir. Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı sonrasında bile reform hareketinin ortaya koyduğu siyasi terminoloji belirleyiciliğini nispeten sürdürmüştür. Bu sebeple reformcular İran'ı yeniden inşa etmeye çalışan figürler olarak görülmüştür. Onların programı ve hedefleri, dünya ile barışık, siyasal ve sosyal özgürlüklerin alabildiğine yaşandığı bir İran tahayyülünü ortaya çıkarmış ve İran İslam Devrimi sonrası yepyeni bir "devrim" yaşanıyor muş intibayı uyandırmıştır.

Hukuk devleti, anayasa, İslami demokrasi, katılım, yurttaş hakları, basın özgürlüğü, ifade özgürlüğü, şeffaflık, hesap verebilirlik ve medeniyetler diyalogu gibi

kavramlar bu dönemde çokça yankı bulurken İran siyasetindeki tartışmalara ve gelişmelere yön vermiştir. Bir nevi reformistlerin zihin dünyasını dizayn eden bu kavramlar reform hareketinin İran’da meydana getirmek istediği değişimin yönünü de göstermektedir. Aynı zamanda bu kavramlar İran’ın dış siyasetine ve dünyadaki imajına dair beklentiler de doğurmuştur.

İran’daki fundamentalist yapının değiştiği, modern ve hatta seküler bir sistemin kurulacağına ilişkin beklentiler özellikle Batı kamuoyunda bir hayli yer tutmuştur. Gençler, kadınlar ve aydınların temsilcisi olarak selamlanan Hatemi, uluslararası kamuoyunun gözünde diğer din adamlarına hiç benzemeyen bir portre çizmiştir. Humeyni’nin çatık kaşları ve sert bakışlarına karşı Hatemi’nin sıcak ve gülümseyen yüzü, kendisinden “gülümseyen seyyid” (*seyyid-i handen*) olarak bahsedilmesini sağlamıştır. İmaj, üslup ve dillendirdiği siyasal programı itibarıyla Hatemi değişimin lideri olarak karşılanmıştır.

Ancak son tahlilde yaşananlar ve reform hareketinin akıbeti, o büyük heyecanın büyük bir hüsrana dönüşmesine sebep olmuştur. Reform programı ve vaatleri peyderpey geçerliliğini yitirmiş, reformistlerin seçim başarıları yargı süreçleriyle gölgelenmiş, basın özgürlüğü hedefleri tutuklanan gazeteciler ve kapatılan yayın organları ile sonuçsuz kalmış, siyasal özgürlük ve katılım gibi değerlerin içi doldurulamamıştır. Batı dünyası ile barışmaya çalışan İran, kendini George W. Bush’un “şer eksenli” söyleminin bir parçası ve bir nükleer program krizinin içinde bulmuş, “medeniyetler diyalogu” gibi umut vadeden kavramlar da havada kalmıştır. Reform hareketinin başarısızlığı “Neden olmadı?” kabilinden birçok soruyla zihinleri meşgul etmiştir.

Bu kitabın amacı İran’daki reform hareketinin ortaya çıkışı, yükselişi ve düşüşünde rol oynayan siyasi, sosyal ve ekonomik dinamikleri ortaya koymaktır. Temel araştırma sorusu şudur: İran’da reform hareketi neden ortaya çıktı, nasıl gelişim gösterdi ve neden yenilgiye uğradı? Bir diğer ifadeyle kitapta İran reform hareketinin niteliği sorunsallaştırılmaktadır.

İslam Devrimi’nden sadece on yıl sonra neden reforma ihtiyaç duyulmuştur? Bu hareket 1990’ların sonunda yürütme aygıtını kontrol etme gücünü nasıl kazanmış ve İran’da demokrasi ve sivil topluma yönelik gündemini neden gerçekleştirememiştir?

Kitabın alt araştırma soruları ise şunlardır:

- Reformistler kimlerdir; İslami rejimin muhalifleri mi yoksa İslam devrimcilerinin kendileri midir?

- Reformistlerin İran'ın anayasal yapısı ve kurumlarıyla ilişkileri nasıldır?
- İran'daki kurumsal yapı, İran siyasetini ve bilhassa reformist hareketi nasıl etkilemiştir?
- Reform hareketinin kendine ait bir siyasi programı ve kurumsal vizyonu var mıdır? Yoksa bu hareket sadece entelektüel bir hareket midir?
- Reform hareketi, taban, öğrenci ve orta hareketlere dokunamayan seçkin bir hareket midir?
- Reform hareketinin destekçilerinin yaş, eğitim, cinsiyet, meslek ve gelir düzeyi gibi demografik özellikleri itibarıyla çizdikleri profil nasıldır?
- Reform hareketi 1990'larda nasıl güç kazanmış ve 2000'lerde bu gücü nasıl kaybetmiştir?

KİTABIN İDDİASI

Bu kitabın iddiası, reform hareketini ortaya çıkaran, gelişmesini sağlayan ve yenilgisine sebep olan dinamiklerin İran'daki siyasal elitler arasındaki mücadeleyi odağa alan bir bakış açısıyla anlaşılabilir. Dolayısıyla reform hareketi elit içi bir çatışmadan neşet etmiş, gelişimi bu çatışma içerisinde şekillenen dengeler marifetiyle olmuş ve yenilgisine de yine aynı dinamikler sebep olmuştur. Bir diğer ifadeyle “İran'da reform projesi neden başarısız oldu?” sorusunun cevabı “Neden reform hareketi ortaya çıktı?” sorusunun cevabıyla aynıdır. Bu ana sebep ve hipotez dışında bahsi geçen gelişmeyi mümkün kılan yardımcı dinamikler de bulunmaktadır. Bunlar da kitabın alt hipotezlerini oluştururlar.

Kitabın teorik temelini klasik Elit Teorisi oluşturmaktadır. Elit Teorisi, siyasal ve toplumsal gelişmelerin belirli ve sınırlı bir azınlığın etkisi, planları ve hedefleri doğrultusunda ortaya çıktığını iddia eder. Bu teori sıradan insanlar ile elitler arasında yaptığı ayırımı, sıradan insanların kendilerini içine alan makro süreçlere etkisinin ihmal edilebilir olduğunu, eşitlik gibi modern dönemin revaç bulan siyasal değerlerinin aslında elitlerin varlığını ve etkisini ortadan kaldırmadığını ileri sürer. Dolayısıyla yönetimde ya da devrim veya reform gibi siyasal değişim süreçlerinde asıl belirleyici olan elitlerdir. Bu kitapta İran elitlerinin devrim ve reform süreçlerindeki etkisi ortaya konulurken reformu doğuran ve sönmülendiren elitler arası dinamikler anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Elit Teorisi'nin bu kitapta seferber edilmesi literatüre katkı sunma hedefinin yanında birtakım soru(n)ları da beraberinde getirmektedir. Bunlar arasında toplumsal taleplerin belirleyiciliğinin ihmal edilip edilmediği, elitlerin İran sosyolojisini biçimlendirirken kendilerinin de söz konusu toplumsallıktan paylarını alıp almadıkları veya dışsal faktörlerin belirleyiciliği gibi önemli meseleler zikredilebilir. Söz konusu meseleler hem teorik hem de vaka analizi kısımlarında ele alınmış ve ilgili sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

İran siyaseti hem kurumsal hem de aktör bazında bir tür elit siyaseti olarak kategorize edilebilir. Elit Teorisi sadece elitleri tespit etmekle (şüphesiz ki bu tek başına önemli bir iştir) yetinmez. Bunun yanında elit dünyasının dinamizmini, elitlerin kendi aralarındaki etkileşim, dönüşüm ve hareketlilik ile elitleri diğer toplumsal tabakalardan ayıran ve geçişkenlik sağlayan mekanizmaları da soruşturur. Bu noktada İran reform hareketine dair bu kitapta ortaya atılan araştırma soruları da Elit Teorisi'nin ifade edilen veçheleri paralelinde cevaplandırılmıştır. Reformistlerin elit kimliğinin tespitinin yanında onların diğer elit gruplarıyla münasebetleri, iktidara geliş ve iktidardan düşüş süreçlerinde bu münasebetlerin oynadığı rol ve onların eylemlerinin elit siyasetinin dinamiklerince nasıl şekillendirildiği araştırılmıştır.

Reform hareketi; dini kurumlar ve popüler kurumlar arasındaki uzlaşmaz ikilik gibi sistemik çelişkiler nedeniyle doğmuş bir elit hareketidir. Yeni kurulan İslam Cumhuriyeti içindeki bazı seçkinler, diğer önde gelen şahsiyetlerin aksine sistemin akidelerini demokrasiye ve sivil topluma daha yatkın olarak yorumlamışlardır. Reform hareketi, sistemin kendi içindeki çelişkilerinden doğmuş bir elit hareketidir. Bu yönüyle reform hareketi, ekonomik ve sosyal dinamiklerle desteklenen bir fikri ve entelektüel harekettir. Ancak örgütsel yapıdan ve siyasi örgütlenmeden yoksundur. Hareketin öncüleri ile destek kitleleri arasındaki boşluk hareketin başarısız olmasının sebeplerindedir. Başka bir deyişle reform hareketinin aktörleri, İslam Devrimi'ni yapan ve destekleyenlerle aynı kişilerdir ancak destekçilerinin beklentileri sistemin mevcut sınırlarının ötesine uzanmıştır. Bu nedenle reformist elitler, sistemin sınırlarını zorlayacak kritik anlarda, sistemin (nizamın) özünü korumak için geri çekilmeyi ve sistemden yana taraf tutmayı tercih etmiştir. Ayrıca sosyal ve ekonomik koşullar ile kurumsallaşma eksikliği de hareketin kaybetmesine neden olan diğer önemli faktörlerdir. Tüm bu değişkenler birbirini beslemiştir.

İRAN'DA REFORM KONUSUNUN ÖNEMİ

Reform kelimesi semantik olarak “yeniden biçim verme” anlamına gelirken söz konusu siyasi reformlar olduğu zaman sözcük çok anlamlı ve çağrışımlı bir hal almaktadır. İlk akla gelen sorulardan biri reformun nerede başlayıp nerede biteceğidir. Söz konusu İran'da reform gibi tartışmalı bir konu olunca meselenin doğasında bulunan ihtilafı boyut çok daha kolay su üstüne çıkmaktadır. “İran'da reformistler ne yapmak istemekte ve reformistler kimdir?” kabilinden sorulara kimi zaman bilgisizliğin kimi zaman ise siyasal ajandanın bir parçası olarak verilen yanıtlar, reform hareketinin toplumsal ve siyasal bağlamının doğru anlaşılmasına yol açmaktadır. Reformistler ya İran İslam Cumhuriyeti'nin temellerini kökten sarsmaya çalışan sistem karşıtları ya da İran siyasal sisteminin kendilerine biçtikleri rolü ifa eden planlı bir tiyatro oyununun aktörleri olarak telakki edilmektedir. Bu anlamda dünyada olduğu gibi Türkiye'de de dikkati çeken akademik çalışmaların eksikliği ve kafa karışıklığı, meselenin bu şekilde yanlış ele alınmasının nedenlerinden biri olarak sayılabilir.

Reform meselesinin halen akademik araştırmalar tarafından incelenmeye muhtaç bir konu olmasının bir başka sebebi ise genellikle meselenin tek boyutlu olarak ele alınmasından ileri gelmektedir. Reform hareketi ya ekonomik istikrarsızlığın bir sonucu ya elitler arası mücadelenin bir ürünü ya da yeni orta sınıf taleplerinin bir yansıması olarak ele alınmakta ve çoğunlukla bir boyutun aşırı vurgulanması sonucu diğer etkili boyutlar gözden kaçırılmaktadır. Lazım olan şey ise hem yapısal, ekonomik ve demografik hem de söylemsel, kültürel, entelektüel ve siyasal süreçleri dengeli biçimde ele alabilmektir. Diğer bir ifadeyle klasik sosyolojinin yapı-aktör dikotomisinin ya da Marksizmin alt yapı-üst yapı diyalektiğinin, değişkenlerden biri lehine diğerinden vazgeçmek suretiyle kullanılması yerine yapı ve aktörün karşılıklı etkileşimine dikkat çeken bir çalışma literatürdeki bu eksikliği giderecektir. Bunu yapmak için ise mutlaka söz konusu reform hareketini tarihsel, siyasal ve sosyolojik bağlama oturtmak gerekmektedir. Bu türden bir yöntemsel yaklaşım, tüm değişkenlerin eşit derecede belirleyici olduğu anlamına gelmez. Ana belirleyen ekseninde süreci destekleyici diğer boyutların da ıskalanmaması gerekmektedir. Elbette daha da önemlisi bu süreçlerin teorik bir çerçevede anlamlı kılınmasıdır.

Kitabın odak olarak aldığı dönem 1997-2005 arasında Muhammed Hatedi'nin cumhurbaşkanlığı yaptığı ve literatürde “reform dönemi” olarak adlandırılan dönem olsa da bu dönemi mümkün kılan yapısal ve söylemsel dönüşümün araştırılması anlamında 1979 Devrimi'ni takip eden dönem de ele alınmıştır. Zira reform hareketi, boşlukta var olan bir hareket değil tamamen İran siyasal bağlamı-

nın tarihsel süreç uyarınca ortaya çıkardığı bir harekettir. Bu sebeple tarihsel bir arka plan bilgisine ihtiyaç bulunmaktadır.

Kitap, İran siyasal sisteminin reform edilip edilemeyeceği, reform edilebilir bir yapıya bunun demokratik baskılar ve metotlar ile aşağıdan yukarıya doğru mu yoksa yukarıdan aşağıya, elitler arası müzakereler ya da çatışmalar yoluyla mı olabileceğine dair sorulara bir yanıt verme amacını da taşımaktadır. Zira reform hareketinin niteliğini tespit etmek ve doğru anlamak, İran siyasal sisteminin geleceğine dair projeksiyonlara da ışık tutacaktır. Bu anlamda kitabın pratik bir önemi haiz olduğu da kuşku götürmemektedir.

YÖNTEM VE SINIRLAR

Bu kitapta Elit Teorisi'nin ışığında siyasal süreç analizi yöntemi kullanılmıştır. Ancak siyasal süreçlerin üzerinde işlediği kurumsal yapı ve söz konusu süreçlerin öznelere olarak siyasal aktörlere de özel bir vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla kurum ve aktör temelinde siyasal süreçlerin nasıl işlediği sorunsallaştırılmıştır. Bu anlamda kitap 1997-2005 dönemini hususen soruştursa da 1979 İslam Devrimi sonrasında yaşanan siyasal süreçleri kendisine çıkış olarak almaktadır. Yani reform döneminin tarihsel arka planı da konunun somut bir bağlama oturtulması adına ele alınmıştır. Teorik ve kavramsal çerçevelerin oluşturulmasında ilgili bilimsel literatür kullanılmıştır. Aktörlerin siyasal ve entelektüel fikirlerinin anlaşılabilmesi için birincil kaynaklar yani ilgili aktörlerin kendi eserleri veya beyanlarından faydalanılmıştır. Siyasal olayların ve gelişmelerin tespiti ve takibinde ilgili Farsça/İngilizce/Türkçe süreli yayınlar ve haber ajanslarından istifade edilmiştir. Her türlü sayısal ve istatistikî veride öncelikle resmi kurumların açıkladığı malumat kullanılmıştır.

Her akademik çalışma gibi bu kitabın da sınırları bulunmaktadır. Bu sınırlamaları hem zaman hem de konu bazında tespit etmek mühimdir. Öncelikle kitabın odağına aldığı dönem Muhammed Hatemi'nin cumhurbaşkanlığı yaptığı 1997-2005 arası sekiz yıllık dönemdir. Bu dönemin öncesi konunun tarihsel bağlamının anlaşılabilmesi adına incelenmiştir. Öte yandan Hatemi sonrasında İran'ın köklü değişimler yaşadığı da bir gerçektir. Reform hareketi de bu dönemde esaslı dönüşümlerden payını almıştır. Ancak bu kitapta meselenin bu boyutu dışarıda bırakılmıştır.

Diğer taraftan kitap siyasal mücadele odaklı bir çalışmadır. Bu yüzden İran siyasetinin kurumsal yapısı, iç ve dış siyaseti, ekonomisi gibi hususlarda müstakil ve derin çalışmaların seviyesinde bir inceleme yapılması beklenemez. Reformistler ve

muhafazakarlar arasındaki siyasal mücadelenin söz konusu alanlardaki yansımaları ve her iki hizbin de bu meselelerdeki pozisyonları kitabın yoğunlaştığı boyutlar olarak öne çıkmıştır. Kitabın teorik anlatısı ile tutarlı olabilmek adına böyle bir yol izlenmesi zorunludur.

LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Literatürde daha önce bu kitabın araştırma sorusu ve konusuna bir yönüyle temas eden pek çok yayın mevcuttur. Bu yayınları konu kapsamı ve yöntem açısından sınıflandırmak mümkündür. Konu kapsamı açısından bakıldığında bilhassa İran reform hareketine yoğunlaşan çalışmalar olduğu gibi İran siyasal hayat anlatısı içerisinde bir epok (*epoch*) olarak Hatemi dönemini ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Elbette ilk türden çalışmaların derinliği daha fazla olmakla birlikte bu çalışmaların da reform hareketinin pek çok veçhesinden bazılarına yoğunlaştığı ya da kullanılan yöntemler, hipotezler ve ulaşılan sonuçlar açısından farklılıklarının bulunduğu söylenebilir.

Konu ve kapsam dışında teorik bakış ve yöntem olarak benzerlik taşıyan çalışmalar da mevcuttur. Bu anlamda İran'daki siyasal yapıyı bir tür elitler sistemi olarak ele alan yayınların olduğu görülmektedir. Bu yayınların da konu ve kapsam itibarıyla farklılıklar gösterdiği söylenmelidir. Bazı yayınlarda İran'daki siyasal yapı sistematik olarak ele alınmış ve güç pozisyonlarının kurumsal boyutlarıyla ilgilenilmişken bazı yayınlarda ise şahıs ve grup ağları üzerinde durularak biyografik bir yaklaşım sergilenmiştir. Ancak reform hareketi üzerine Elit Teorisi'ni baz alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

REFORM HAREKETİNİ KONU EDİNER ÇALIŞMALAR

Reform hareketini müstakil olarak inceleyen birkaç akademik çalışma bulunmaktadır. Bu manada önde gelen eserlerden birisi Ghoncheh Tazmini'nin *Khatami's Iran* isimli kitabıdır.² Bu eser, reform hareketinin ortaya çıkış sebebi olarak İran'da demografik ve sınıfsal yapıdaki dönüşümlere ve küresel trendlere birincil önem atfetmektedir. Bu anlamda elitler arası mücadelenin belirleyiciliği ihmal edilmektedir. Ayrıca bu kitapta Hatemi'nin kişiliği, reform hareketindeki merkezi rolü ve liderliğine yapılan aşırı vurgu, reform hareketinin doğduğu tarihsel bağlamın ve elitler arası mücadelenin belirleyiciliğini ıskalamaktadır.

² Ghoncheh Tazmini, *Khatami's Iran: The Islamic Republic and the Turbulent Path to Reform*, (I. B. Tauris, Londra: 2013).

Benzer anlamda bir diğer çalışma Ali Ansari'nin *Iran, Islam, and Democracy: The Politics of Managing Change*³ isimli kitabıdır. Ansari'nin çalışması İran reform hareketini modernist ve sekülerist bir tarihsel gelişim sürecinin parçası olarak ele almaktadır. Kitapta reform hareketinin muhtelif boyutları zengin bir biçimde işlense de elit mücadelesine yeterli vurgu yapılmamıştır. Bunun yerine reform hareketinin özneleri olarak “öğrenciler” ve “medya” birincil belirleyen mertebesine yükseltilmiştir. Ansari'nin tarihçi olması, reform hareketinin tarihsel bağlamını uzun bir süreçte süreklilik örneği olarak saptamasına imkan vermiş olabilir. Ancak sistemin elitlerinin reformist olsalar dahi bilinen anlamda seküler olmamaları ve sistem ile göbek bağları Ansari'nin çalışmasında atlanan önemli hususlardandır.

Öte yandan reform hareketinin yalnızca bir boyutunu odağa alan çalışmalar da mevcuttur. Melody Mohebi'nin *The Formation of Civil Society in Modern Iran: Public Intellectuals and the State*⁴ isimli çalışması buna örnektir. Mohebi bu eserinde İran reform hareketinin ardında yatan entelektüel damarı araştırmaktadır. “Sivil toplum” ve “toplumsal hareketler” kavramlarını merkeze alan yazar, reformist entelektüellerin fikri dünyalarını ve bu fikirlerin nasıl hayata geçirildiğini incelemektedir. Eser iki yönden bu kitaptan farklılık arz etmektedir. Reform hareketinin yalnızca entelektüel boyutuna odaklanması, siyasi, toplumsal, ekonomik ve ayrıca elit içi çatışma boyutunu kapsam dışında bırakması eseri sınırlı bir çerçeveye mahkum etmiştir. Diğer taraftan teorik olarak sivil toplum ve toplumsal hareketler yaklaşımlarını tercih etmesi ise elitler arası mücadele boyutunu ıskalamasına sebep olmuştur.

Reform hareketinin maruf olduğu boyutlardan biri, bu çalışmada da müstakilen ele alınan yeni dış politika anlayışıdır. Reform dönemindeki yeni dış politika söylem ve eylemini inceleyen Edward Wastnidge'in *Diplomacy and Reform in Iran: Foreign Policy under Khatami* isimli kitabı⁵ bu kategorideki örneklerden biridir. Ancak bu eser reform dönemini yalnızca dış siyaset boyutuyla ele aldığı için sınırlı kalmaktadır.

³ Ali M. Ansari, *Iran, Islam, and Democracy: The Politics of Managing Change*, İkinci Baskı, (Chatham House, Londra: 2006).

⁴ Melody Mohebi, *The Formation of Civil Society in Modern Iran: Public Intellectuals and the State*, (Palgrave Macmillan, New York: 2014).

⁵ Edward Wastnidge, *Diplomacy and Reform in Iran: Foreign Policy under Khatami*, (I. B. Tauris, Londra: 2016).

Aynı kategoride değerlendirilebilecek tez çalışmaları da bulunmaktadır. Eskandar Sadeghi-Boroujerdi'nin "Disenchanted Political Theology in Post-Revolutionary Iran: Reform, Religious Intellectualism and the Death of Utopia"⁶ adlı tez çalışması bu anlamda önde gelen eserlerdendir. Bu çalışmada reformist dini entelektüellerin fikirleri ve bu fikirlerin reformist siyasal projeye yansımaları ele alınmaktadır. Sadeghi-Boroujerdi, dini entelektüellerin 1980'ler ve 1990'lardaki fikri dönüşümlerinin izini sürerken bu dönüşümün elitler arası bir siyasal çatışma bağlamında yaşandığını söyleyerek aslında bizim çalışmamıza oldukça yakın bir perspektifi paylaşmaktadır. Ancak Sadeghi-Boroujerdi'nin tezi, dini entelektüellere odaklanması ve kurumsal-siyasal süreçleri odağına almaması, Elit Teorisi yerine entelektüellerin fikri ve pratik dünyalarını açıklayıcı Antonio Gramsci, Pierre Bourdieu ve Quentin Skinner gibi teorisyenlerden faydalanması sebebiyle ayrı bir noktada durmaktadır.

Akademik ve bilimsel çalışmalar dışında birkaç akademik olmayan araştırma eserinden de bahsedilebilir. Ruşen Çakır ve Sami Oğuz'un birlikte kaleme aldıkları *Hatemi'nin İran'i*⁷ isimli kitap Hatemi dönemini pek çok veçhesiyle açıklayıcı bir gazetecilik eseridir. Bu eserde bilgilendirici ve betimleyici bir tarz takip edilmiştir. Reform döneminin önemli olayları anlatılırken anahtar figürler de biyografik tarzda okuyucuya sunulmuştur. Gazeteci ve yazar Cihan Aktaş'ın *Dünün Devrimcileri Bugünün Reformistleri: İran'da Siyasal, Kültürel ve Toplumsal Değişim* adlı kitabı⁸ da başarılı bir araştırmacı gazetecilik örneklerinden sayılabilir. Aktaş'ın kitabı 1980'lerdeki radikal devrimcilerin 1990'larda nasıl reformist olduklarının izini sürmektedir.

Bir diğer kategori ise İran siyasal hayatı anlatısı ya da siyasal süreç analizi konseptli eserlerde konu edilen Hatemi dönemidir. Bu tür eserlerin sayısı bir hayli fazladır. Said Amir Arjomand'ın *After Khomeini: Iran under His Successors* isimli kitabı⁹ bu türden bir örnek olarak ele alınabilir. Arjomand bu eserinde kuru bir tarihsel anlatıdan ziyade kavramsal bir çerçeve oluşturmuş ve İslam Devrimi sonrasındaki her bir dönemi karşılayacak teorik bir zemin inşa etmiştir. Bazı çalışmalarda dönemsel

⁶ Eskandar Sadeghi-Boroujerdi, "Disenchanted Political Theology in Post-Revolutionary Iran: Reform, Religious Intellectualism and the Death of Utopia", (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Faculty of Oriental Studies, The Queen's College, University of Oxford, Oxford: 2013).

⁷ Sami Oğuz ve Ruşen Çakır, *Hatemi'nin İran'i*, (İletişim Yayınları, İstanbul: 2000).

⁸ Cihan Aktaş, *Dünün Devrimcileri Bugünün Reformistleri: İran'da Siyasal, Kültürel ve Toplumsal Değişim*, (Kapı Yayınları, İstanbul: 2004).

⁹ Said Amir Arjomand, *After Khomeini: Iran under His Successors*, (Oxford University Press, Oxford: 2012).

tasnife gidilirken bazı çalışmalarda da hizip temelli tasnifler yapılmıştır. Örneğin Mehdi Moslem'in *Factional Politics in Post Khomeini Iran* adlı kapsamlı çalışması¹⁰ hizipler arası mücadelenin ayrıntıları ile ele alındığı, literatürün temel metinlerinden biridir. Bazı çalışmalarda ise devrim sonrası İran siyasetinin belirli veçhelerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Özellikle devrim sonrası İslami sol ve sağ arasındaki mücadelenin mücessem merkezlerinden Meclisin odak noktası yapıldığı, Bahman Baktiari'nin *Parliamentary Politics in Revolutionary Iran: The Institutionalization of Factional Politics* adlı çalışması¹¹ buna örnektir. Baktiari'nin çalışması 1994'e kadar olan bir periyodu kapsamış olsa da reform hareketinin siyasi tabanının oluşum sürecinin takibi açısından önemli bir eserdir.

ELİT GÜÇ YAPISINI KONU EDİNER ÇALIŞMALAR

İran siyasetini elitist bir yapılanma olarak gören ve hem halk ile yönetenler arasında hem de yönetenlerin güç pozisyonları arasındaki eşitsizliği konu edinen çalışmalar da mevcuttur. Bu türden çalışmalarda hem kişiler hem de kurumlar arası asimetrik güç ilişkileri ele alınmaktadır. Wilfred Buchta'nın *Who Rules Iran: The Structure of Power in the Islamic Republic*¹² isimli eseri bu türün örneklerinden biridir. Buchta bu eserinde İran'daki resmi ve gayriresmi kurumsal iktidar odaklarının bir tasvirini yapmaktadır. Ayrıca bu kitapta Hatemi döneminin ilk üç yılında yaşanan iktidar mücadeleleri de ele alınmaktadır. Buchta'nın kitabı İran'daki güç mekanizmalarını çözümlerse de teorik bir arka plana sahip değildir ve sekiz yıllık Hatemi döneminin yalnızca ilk üç yılını ele almaktadır.

Benzer bir diğer eser ise aynı yapıya sahip ama daha kapsamlı olan, Eva Patricia Rakel'in *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad* adlı kitabıdır.¹³ Rakel öncelikle İran'ın siyasal elitleri üzerine teorik bir çözümlemeyle kitabına başlamakta ve daha sonra hizipler bazında elitlerin her birini betimleyici şekilde ele almaktadır. Rakel'in çalışması elitler ve elit siyasal yapı üzerine değerli bir katkı olmakla birlikte araştırma soru-

¹⁰ Mehdi Moslem, *Factional Politics in Post-Khomeini Iran*, (Syracuse University Press, Syracuse, New York: 2002).

¹¹ Bahman Baktiari, *Parliamentary Politics in Revolutionary Iran: The Institutionalization of Factional Politics*, (University Press of Florida, Gainesville: 1996).

¹² Wilfred Buchta, *Who Rules Iran: The Structure of Power in the Islamic Republic*, (The Washington Institute for Near East Policy; Konrad Adenauer Stiftung, Washington DC: 2000).

¹³ Eva Patricia Rakel, *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad*, (Brill, Leiden, Boston: 2009).

sunun betimsel karakteri ve klasik ve güncel Elit Teorisi'ni kapsamaması itibarıyla ayrı bir noktada durmaktadır.

LİTERATÜRDEKİ EKSİKLİK/KİTABIN GETİRDİĞİ YENİLİK

Literatürde reform hareketi üzerine çalışmalar olsa da bu çalışmalar çeşitli yönlerden farklı bir yerde durmaktadır. Özetlemek gerekirse literatürdeki çalışmalar, reform hareketini müstakil olarak ele aldıklarında dahi ya açıklayıcı teorik perspektiften yoksundur ya da demokratikleşme/modernleşme gibi makro süreçlerin bir çıktısı olarak reform hareketini geniş bir tarihsel süreklilik içerisinde ele almaktadır. Öte yandan reform hareketini İran siyasi tarihini ele alan kitaplar içerisinde bir dönem anlatısı olarak sunan eserler de bulunmaktadır. Bu tür eserler hem kapsam itibarıyla reform hareketini sınırlı ele almış hem de yöntem ve teori konusunda çoğu zaman titizlenmemiştir.

Diğer taraftan İran siyasetini yapısal olarak elit siyaseti olarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda teorik boyutun zayıflığı ve teorinin vakalara uygulanmasındaki eksiklikler dikkati çekmektedir. İran siyasetinin merkezi figürlerini esas alan ve onların biyografik, ailesel ve siyasal hizipsel bağlarını mercek altına alan bu çalışmalar, spesifik olarak reform hareketine yoğunlaşmaktadır. Bazı çalışmalarda ise yalnızca İran siyasetinin anayasal/yapısal analizi ile yetinilmekte ve kurumlar arası ilişkilerin siyasal hiziplerin yükseliş ve düşüşlerindeki payı göz ardı edilmektedir.

Bu kitabın getirdiği yenilik ise reform hareketini pek çok veçhesiyle inceleyerek tartışırken anlamlandırıcı çerçeve olarak Elit Teorisi'nden faydalanmasıdır. Dolayısıyla bu kitap kendinden önceki çalışmalarla çeşitli yönlerden benzerlik sergilese de kapsam, yöntem ve teori açısından bakıldığında benzeri olmayan bir eserdir.

BİR

TEORİK ÇERÇEVE

ELİT TEORİSİ

Elit Teorisi temel olarak tüm toplumsal alanlarda seçkinlerin gücü elinde bulundurduklarını ve bu gücü alt sınıfa da tabakadakilerle paylaşmadıklarını öne sürer. Antik Yunan'dan günümüze siyaset ile kimlerin ilgilendiği ya da ilgilenmesi gerektiği ve siyasi iktidarın dağılımının kriterleri üzerine bir tartışma sürüp gitmektedir. Bu tartışmanın omurgasını "eşitlik" ile "eşitsizlik" arasındaki eksen oluşturmaktadır. Perikles yönetiminde altın çağını yaşayan Antik Yunan demokrasisi, tüm filozofların üzerinde anlaştıkları bir sistem olmamıştır. Örneğin Platon beş farklı yönetim sistemi tasvir ederek bunları kendi tercihlerine göre sıralarken en yukarıya aristokrasiyi ve en aşağıya da tiranlığı koymuştur. Demokrasi ise bu sistemler arasında tiranlıktan sonraki en kötü yönetim sistemidir. Çünkü onun en soylu yönetim sistemi olarak ortaya koyduğu aristokrasinin tersine demokrasiler ayak takımının gücü elde ettikleri ve kamunun iyiliğinden kendi kişisel çıkarları için kullandıkları yozlaşmış bir sistemdir. Yalnızca Platon değil Aristoteles, Machiavelli ve Nietzsche gibi düşünürler de demokrasi fikrine şüpheyle yaklaşmışlardır. Nietzsche, eşitsizliğin doğal bir durum olduğunu iddia etmiş ve herkesin eşit hale getirildiği bir düzeni adaletsiz bulmuştur.

Her ne kadar Aydınlanma ile birlikte sosyalizm ve liberalizm gibi ideolojilerin yükselişe geçmesi demokrasiye ve eşitliğe olan vurguyu baskın hale getirirse de siyasal sistemlerdeki eşitsizlikler varlığını devam ettirmiştir. Tüm siyasal sistemlerde eşitsizlik belirli oranda varlığını sürdürmektedir. 20. yüzyılın başlarında özellikle İtalyan siyaset bilimciler bu durumu tespit ederek çalışmalarını bu yönde derinleştirmiştir. Bu düşünürler arasında Wilfredo Pareto, Gaetano Mosca, Benedetto Croce ve Robert Michels zikredilebilir. Avusturyalı Joseph Schumpeter de yine Kıta Avrupası'ndan elit çalışmalarına katkı sağlayan önemli bir isimdir. Thorstein Veblen, Harold Lasswell ve Wright Mills gibi Amerikalı düşünürler de bu teorik yaklaşımın klasik temsilcileri olarak görülürler.

Elit Teorisi tüm toplumsal, siyasal ve ekonomik yapılarda, bu yapıların dönüşümlerinde ve iktidar transferinde bir avuç imtiyazlı azınlığın rol oynadığını ve kit-

■ ran İslam Devrimi benzeri görülmemiş bir devrimdir. Okunan kitaplardan dinlenen müziklere, üniversite müfredatından giyilen kıyafetlere kadar siyasal ve toplumsal alanda büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Devrimin radikal atmosferi bu dönüşümün hızını ve aciliyetini ortaya koyarak İran'da fundamentalist bir yapının kurulduğu, dünyadan kopulduğu ve bir tür "İran istisnacılığı"nın ortaya çıktığı mesajını vermiştir.

Ancak İran-İrak Savaşı'nın sona ermesi, Humeyni'nin ölümü ve Rafsancani'nin cumhurbaşkanı olması gibi olaylar İran'da yeni bir değişim dönemini başlatmıştır. Hatemi'nin cumhurbaşkanı olması ise ülkede reformist bir rüzgarın esmesiyle köklü değişim beklentilerini ortaya çıkarmış ama sekiz yıllık süreçte yaşananlar "devrim", "reform" ve "değişim" gibi kavramların İran siyasetinde karmaşık anlamlara sahip olduğunu göstermiştir. Bu dönemde yaşananları akademik bir perspektifle anlamlandırmak, İran siyasetinin doğru bir şekilde okunmasını ve gelecekteki gelişmelerin öngörülmesini sağlamak açısından önemlidir.

Bu kitabın amacı İran'daki reform hareketinin ortaya çıkışını, yükselişini ve düşüşünü etkileyen siyasi dinamikleri ortaya koymaktır. Temel olarak cevabı aranan soru da ülkede reform hareketinin niçin ortaya çıktığı, nasıl geliştiği ve neden yenilgiye uğradığıdır. Eser, reform hareketinin niteliğini tartışarak bu soruya cevap aramaktadır. Elit Teorisi'nin teorik zemini oluşturduğu bu kitap reform döneminin kapsamlı bir analizini sunarken Hatemi'nin karşılaştığı zorluklar, başarılar ve mirası da okuyucusuna aktarmaktadır.

